

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/23>

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ СЛУЖБОВО БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

THE GENERAL THEORETICAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF THE SERVICE AND COMBAT ACTIVITIES OF THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR FORCES OF UKRAINE

Гіденко Є.С., старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Спрямоване на глибокий аналіз основних принципів та нормативно-правової бази, що регулюють діяльність сил сектору безпеки та оборони в Україні. У роботі розглядаються ключові законодавчі акти, зокрема Закон України «Про національну безпеку України», Конституція України, а також інші нормативні документи, які визначають повноваження органів державної влади у сфері забезпечення національної безпеки та оборони. Особливу увагу приділено аналізу механізмів правового регулювання, які забезпечують ефективне функціонування силових структур у мирний та воєнний час.

Зокрема, досліджується адміністративно-правовий аспект службово-бойової діяльності, що охоплює права, обов'язки та відповідальність учасників цієї діяльності, включаючи військовослужбовців та цивільних осіб, що працюють у структурах оборони та безпеки. З'ясовано важливість чіткого визначення правового статусу кожного з учасників, що впливає на ефективність виконання службових обов'язків та правову відповідальність за порушення. Одним із важливих елементів є цивільний демократичний контроль, який забезпечує підзвітність силових структур перед суспільством та органами державної влади, створюючи умови для належного дотримання прав людини та запобігання корупції чи зловживанням з боку посадових осіб.

У роботі також акцентується увага на постійному оновленні правових норм і нормативно-правових актів, що дає можливість адаптувати діяльність сил сектору безпеки та оборони до нових викликів. Особливо важливим є забезпечення гнучкості правової системи в умовах гібридних загроз, кібербезпеки та розвитку сучасних технологій, що потребують від органів безпеки швидкої реакції та ефективного використання новітніх методів боротьби з загрозами.

Адаптація правових засад до сучасних вимог та реалій є важливим чинником для зміцнення обороноздатності держави та підвищення ефективності реагування на зовнішні та внутрішні загрози. Розвиток правових засад дозволяє удосконалювати механізми взаємодії між державними органами, силовими структурами та громадськістю, що сприяє підвищенню національної безпеки та стабільності в умовах сучасного геополітичного середовища.

Ключові слова: національна безпека, правове регулювання, сектор безпеки та оборони, адміністративно-правові засади, цивільний контроль, службово-бойова діяльність.

This work is aimed at a deep analysis of the main principles and the normative-legal framework that regulates the activities of the security and defense sector in Ukraine. The study examines key legislative acts, including the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine," the Constitution of Ukraine, and other normative documents that define the powers of state authorities in the field of national security and defense. Special attention is given to the analysis of legal mechanisms that ensure the effective functioning of security forces in both peacetime and wartime.

In particular, the administrative-legal aspect of service and combat activities is explored, covering the rights, duties, and responsibilities of participants in these activities, including military personnel and civilians working in defense and security structures. The importance of clearly defining the legal status of each participant is highlighted, as it influences the effectiveness of fulfilling service duties and the legal responsibility for violations. One important element is civilian democratic control, which ensures accountability of security forces to society and state authorities, creating conditions for the proper respect of human rights and preventing corruption or abuse by officials.

The paper also emphasizes the continuous updating of legal norms and normative-legal acts, which enables the adaptation of the activities of the security and defense sector to new challenges. Ensuring the flexibility of the legal system in the context of hybrid threats, cybersecurity, and the development of modern technologies is particularly important, as it requires security agencies to respond quickly and efficiently utilize the latest methods of combating threats.

The adaptation of legal foundations to modern requirements and realities is an essential factor for strengthening the country's defense capabilities and increasing the effectiveness of responses to external and internal threats. The development of legal principles allows for the improvement of mechanisms for interaction between state bodies, security structures, and the public, contributing to the enhancement of national security and stability in the context of the modern geopolitical environment.

Key words: national security, legal regulation, security and defense sector, administrative and legal foundations, civil control, service and combat activities.

Метою статті є дослідження загальнотеоретичних та правових засад службово-бойової діяльності сил сектору безпеки та оборони України, аналіз основних принципів, нормативно-правових актів, що регулюють діяльність цих сил, а також визначення ефективності їхнього правового забезпечення у контексті сучасних викликів національної безпеки.

Виклад основної інформації: Службово-бойова діяльність сил сектору безпеки та оборони України є однією з ключових складових системи національної безпеки.

Вона передбачає цілу низку заходів, спрямованих на забезпечення ефективного реагування на внутрішні та зовнішні загрози, підтримку правопорядку, а також захист суверенітету та територіальної цілісності держави. Ця діяльність має на меті організацію та виконання дій, які забезпечують безпеку громадян, захист державних інтересів та стабільність країни в умовах можливих кризових ситуацій.

Важливою особливістю служби є інтеграція різних силових структур, які працюють у межах сектору безпеки та оборони України. Це включає в себе військові, право-

охоронні органи, органи спеціальних служб та інші структурні одиниці, які спільно виконують завдання, орієнтовані на забезпечення стабільності та обороноздатності держави. Кожен підрозділ має свою специфіку в залежності від функціональних завдань, проте спільною метою є захист національних інтересів України [2, с.36].

Службово-бойова діяльність визначається рядом завдань, серед яких найважливіше – це забезпечення національної безпеки. Вона включає в себе здійснення заходів, спрямованих на боротьбу з тероризмом, організованою злочинністю, контрабандою та іншими загрозами, які можуть дестабілізувати внутрішню ситуацію в країні. Крім того, вона охоплює заходи з недопущення зовнішніх агресій та викликів, зокрема в умовах збройних конфліктів або потенційних воєн.

Не менш важливим є оборонне завдання сил сектору безпеки та оборони. В умовах сучасної геополітичної ситуації оборона держави є одним з основних пріоритетів, і силові структури повинні бути готовими до швидкої та ефективної реакції на будь-які спроби порушення територіальної цілісності України. Це передбачає не тільки підготовку військових сил, а й створення ефективної системи взаємодії з іншими складовими національної безпеки, такими як цивільні служби, правоохоронні органи та органи місцевого самоврядування [4, с.95].

Важливим аспектом є також належна підготовка правоохоронців до дій в умовах підвищеного ризику, адже, як зазначає Є. С. Гіденко, сучасний підхід до навчання поліцейським діям в екстремальних умовах спрямований на розвиток професійних навичок і готовності до реагування у кризових ситуаціях [12, с.83].

Ключовими аспектами службово-бойової діяльності є високий рівень бойової підготовки особового складу. Це включає в себе як фізичну, так і тактичну підготовку, вивчення методів рукопашного бою, вогневої підготовки, а також здатність до швидкої мобілізації в умовах бойових дій. Всі ці елементи необхідні для того, щоб забезпечити високу ефективність дій сил сектору безпеки в умовах збройного конфлікту або надзвичайної ситуації.

Функції та завдання, які стоять перед силами сектору безпеки та оборони, є комплексними та взаємопов'язаними. Вони включають в себе не лише бойову підготовку, але й логістичне забезпечення, медичну підтримку, інформаційно-аналітичну діяльність та координацію з іншими державними органами та міжнародними партнерами. Усі ці складові мають працювати злагоджено для досягнення спільної мети – забезпечення стабільності та безпеки країни [7, с.44].

Крім того, важливою складовою є здатність сил сектору безпеки до адаптації до змінюваних умов. У сучасному світі загрози стають все більш різноманітними, і відповідно до цього повинна змінюватися й тактика, стратегії та підходи до реагування на ці загрози. Сили сектору безпеки мають постійно вдосконалювати свої методи, інструменти та технічні засоби, щоб бути готовими до ефективної боротьби з новими викликами.

Інтеграція інформаційних технологій у службово-бойову діяльність також стає важливою складовою. Збір, обробка та аналіз інформації є основою для прийняття оперативних рішень і успішного реагування на загрози. У сучасних умовах інформаційні війни, кібератаки та дезінформація можуть мати не менший вплив на національну безпеку, ніж традиційні військові засоби. Тому здатність швидко отримувати та аналізувати інформацію є надзвичайно важливою [1, с.11].

Службово-бойова діяльність також передбачає постійний розвиток і вдосконалення всіх складових сектору безпеки та оборони. Це стосується як навчання та підготовки особового складу, так і розвитку технічної бази, обладнання та інфраструктури. Підвищення рівня професіоналізму та інтеграції нових технологій дозволяє забезпечити

більш ефективну та оперативну реакцію на змінювані загрози.

Важливою частиною служби є також взаємодія з іншими державними органами та міжнародними партнерами. У світі глобалізації та посилення міжнародних загроз, ефективна співпраця між різними державними і міжнародними структурами є необхідною для досягнення спільної мети. Це включає в себе обмін розвідувальною інформацією, спільні операції з нейтралізації загроз, а також створення єдиного фронту боротьби з тероризмом і міжнародною злочинністю [3, с.74].

Узагальнюючи, службово-бойова діяльність сил сектору безпеки та оборони України є важливим елементом забезпечення національної безпеки. Вона охоплює широкий спектр завдань та функцій, які виконуються за допомогою різноманітних сил і засобів. Високий рівень координації, професіоналізму та постійної готовності до швидкої реакції є основними вимогами до ефективності цієї діяльності в умовах сучасних викликів.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність сектору безпеки та оборони України, є Закон України «Про національну безпеку України». Цей закон має особливу значущість, оскільки визначає основні принципи та засади національної безпеки і оборони, а також визначає політику держави щодо захисту національних інтересів. Закон охоплює широке коло питань, починаючи від забезпечення обороноздатності країни до боротьби з тероризмом та іншими загрозами, що можуть виникнути на території України або поза її межами. Встановлені в ньому норми стосуються прав та обов'язків органів державної влади, що відповідають за забезпечення національної безпеки, визначають механізми їх взаємодії, координації та взаємодії з іншими державними інституціями, а також з міжнародними партнерами. Він також містить принципи, що забезпечують ефективну інтеграцію з міжнародними структурами, що займаються питаннями безпеки [5, с.122].

Закон України «Про національну безпеку України» надає чітке визначення ролі та повноважень органів, відповідальних за забезпечення безпеки та оборони, зокрема Міністерства оборони України, Національної гвардії, Служби безпеки та інших органів. Він також встановлює основи для організації сил сектору безпеки та оборони, визначаючи принципи їх функціонування та основні напрями діяльності. Окрім цього, цей закон створює базу для визначення стратегічних завдань у разі збройних конфліктів або в умовах мирного часу, коли необхідно здійснювати постійне забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки [11, с.218].

У цьому контексті важливим є підвищення рівня тактико-спеціальної підготовки кадрів сил безпеки і оборони, адже, як зазначають І. В. Балабко та Є. С. Гіденко, ефективне навчання та вдосконалення професійних навичок військових і правоохоронців є ключовими чинниками підвищення боєздатності та забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану [13, с.899].

Серед інших важливих нормативно-правових актів, що забезпечують діяльність сектору безпеки та оборони, варто відзначити Конституцію України, яка закріплює основи державного устрою, функціонування органів державної влади та захист прав і свобод громадян. Особливо важливі статті 106 і 107 Конституції, які визначають повноваження Президента України щодо контролю за сектором безпеки та оборони, надаючи йому основні повноваження у питаннях керівництва військовими та силовими структурами. Стаття 85 Конституції, в свою чергу, надає Верховній Раді України права щодо парламентського контролю над діяльністю органів сектору безпеки, зокрема здійснення нагляду за їх роботою та прийняття відповідних законодавчих актів. Конституція є основою для розробки нових законів та внесення змін до вже існуючих для удосконалення діяльності цих органів [6, с.278].

Важливим елементом правового забезпечення діяльності сектору безпеки та оборони є адміністративно-правове регулювання. Воно визначає правовий статус і обов'язки співробітників органів безпеки та оборони, включаючи як військовослужбовців, так і цивільний персонал, що працює в цих структурах. Адміністративно-правові норми сприяють створенню чіткої організаційної структури, визначають процедури прийняття рішень і розподілу обов'язків між різними підрозділами. Це також включає механізми контролю за виконанням службових обов'язків, що є необхідними для своєчасного реагування на загрози та ефективного забезпечення безпеки. Адміністративно-правове регулювання також охоплює питання, пов'язані з кадровою політикою, проходженням служби, а також з відповідальністю за порушення законів і нормативних актів у процесі виконання завдань [9, с.327].

Водночас, як зазначають В. Я. Покайчук, В. Д. Поливанюк та В. В. Біліченко, особиста безпека співробітників підрозділів Національної поліції є невід'ємною складовою їхньої професійної діяльності, а належне нормативне забезпечення та підготовка кадрів відіграють ключову роль у мінімізації ризиків, пов'язаних із виконанням службових обов'язків [14, с.321].

Одним з ключових аспектів діяльності сил сектору безпеки та оборони є цивільний демократичний контроль. Цей контроль передбачає здійснення нагляду за діяльністю силових структур з боку громадянського суспільства, парламенту, а також інших органів державної влади. Він є важливим інструментом забезпечення підзвітності та прозорості в діяльності силових органів, сприяє підвищенню рівня довіри до державних інститутів та забезпечує дотримання прав людини. Цивільний демократичний контроль дозволяє своєчасно виявляти та усувати порушення прав і свобод громадян, зловживання владою та інші негативні явища, що можуть виникати в діяльності силових структур. Завдяки цьому контролю суспільство отримує можливість впливати на прийняття важливих рішень, що стосуються безпеки та оборони [10, с.176].

Правове забезпечення службово-бойової діяльності включає також механізм застосування сили та спеціальних засобів для забезпечення правопорядку в умовах збройних конфліктів або надзвичайних ситуацій. Це питання має велике значення, оскільки воно визначає межі застосування сили, що відповідають принципам необхідності та пропорційності. Також важливим є визначення порядку застосування спеціальних засобів, зокрема, техніки та технічних засобів для виконання завдань. Правила застосування сили та спеціальних засобів повинні відповідати міжнародним стандартам і правилам, зокрема, нормам міжнародного гуманітарного права. Це є важливим для забезпечення прав і свобод громадян у процесі виконання службово-бойових завдань.

Необхідно також зазначити, що правові засади діяльності сил сектору безпеки та оборони постійно вдосконалюються та адаптуються до нових умов, зокрема до нових викликів та загроз. Постійний розвиток технологій, зміни в міжнародній ситуації, а також внутрішні політичні

зміни в Україні вимагають оновлення існуючих нормативно-правових актів. У цьому контексті особливу роль відіграє прийняття нових законів, які регулюють взаємодію силових структур з іншими державними та міжнародними організаціями, а також підвищують ефективність боротьби з новими формами загроз, такими як кібертероризм, гібридні війни тощо [7, с.45].

Оновлення правових засад дозволяє забезпечити оперативну та стратегічну спроможність сектору безпеки та оборони до реагування на нові виклики, що постають перед державою. Це сприяє збереженню національної безпеки та стабільності в умовах змінюваного зовнішнього та внутрішнього середовища. Оновлення правової бази також дозволяє адаптувати практичну діяльність органів сектору безпеки до вимог сучасних стандартів, підвищуючи ефективність роботи цих органів на всіх рівнях.

Правові засади службово-бойової діяльності сектору безпеки та оборони України створюють необхідні умови для ефективного виконання завдань, спрямованих на захист національних інтересів держави. Вони сприяють забезпеченню правопорядку, безпеки громадян та захисту територіальної цілісності країни. Чітке регулювання повноважень і обов'язків усіх учасників цієї діяльності сприяє злагодженій взаємодії між різними підрозділами, що в свою чергу підвищує ефективність їх роботи. Всі ці елементи правового забезпечення служать основою для стійкої та успішної діяльності сектору безпеки та оборони України в умовах сучасних викликів [8, с.279].

Отже, загальнотеоретичні та правові засади службово-бойової діяльності сил сектору безпеки та оборони України є основою для забезпечення національної безпеки та стабільності держави. Законодавча база, зокрема Закон України «Про національну безпеку України» та Конституція України, чітко визначають повноваження органів влади, які відповідають за безпеку та оборону, та створюють механізми їх взаємодії. Вони встановлюють основні принципи національної безпеки, визначають права та обов'язки силових структур, забезпечуючи їх ефективну діяльність і забезпечення захисту національних інтересів.

Правове регулювання діяльності сил сектору безпеки та оборони також включає адміністративно-правове забезпечення, яке визначає порядок взаємодії між різними підрозділами та органами державної влади, а також встановлює процедури застосування сили та спеціальних засобів. Особлива увага приділяється цивільному демократичному контролю, що забезпечує підзвітність силових структур перед громадянським суспільством та іншими державними органами. Це дозволяє забезпечити прозорість діяльності сектору безпеки та оборони, запобігати зловживанням та порушенням прав людини.

Оновлення правових засад та постійне вдосконалення нормативно-правових актів є важливим елементом забезпечення ефективності реагування на нові загрози, що виникають у сучасному світі. Це дозволяє адаптувати діяльність сил сектору безпеки та оборони до нових викликів, таких як кіберзагрози чи гібридні війни, підвищуючи спроможність держави ефективно захищати свої інтереси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко, О. Ціннісна концепція формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України у ВВНЗ. Військова освіта, № 2 (36), 2017р. 7-18.
2. Боровик, Л. Обґрунтування теоретичної моделі становлення та розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Військова освіта, № 1 (36), 2018р. 37-47.
3. Войтех, О., Войтех, К. Фахова компетентність офіцерів національного персоналу Збройних Сил України. Військова освіта, № 1 (41), 2020р. 70-81.
4. Войтех, О. Принципи та підходи до підготовки національного персоналу Збройних Сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Військова освіта, № 1 (39), 2019р. 93-101.
5. Горбачевський, С. Інформаційна система оцінки професійних компетентностей офіцерів – випускників вищих військових навчальних закладів тактичного рівня. Військова освіта, № 2 (42), 2020р. 120-129.
6. Кириченко, О. В. Законодавче регулювання протидії злочинам, пов'язаним з небезпечними хімічними, біологічними, радіоактивними та ядерними матеріалами в Україні. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти, № 4, 2020р. 277-280.

7. Лазебник, С. В., Поплавець, С. І. Моделі та методика формування раціональної структури системи радіаційного, хімічного, біологічного захисту повітряного командування. Системи озброєння і військова техніка, № 3 (59), 2019р. 43-47.
8. Моргунов, О. А. Напрями розвитку військово-прикладних навичок застосування засобів індивідуального захисту та активної оборони курсантами-правоохоронцями. Честь і закон, № 4 (63), 2017р. 277-280.
9. Хацаюк, О. В. Педагогічна модель функціональної готовності курсантів НАНГУ до виконання завдань за призначенням. Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості, Вип. 2, 2019р. 327-328.
10. Хацаюк, О. В., Єлісєєва, О. С., Жуков, В. Л., Клименко, В. П., & Бережний, Ю. М. Модель формування готовності майбутніх офіцерів-правоохоронців до застосування заходів фізичного впливу в різних умовах службово-оперативної діяльності. Інноваційна педагогіка, № 29, 2020р. 174-178.
11. Шемчук, В. А., Вербин, Н. Б., Нестеров, О. С., Василенко, М. М. & Малахов, Є. В. Педагогічна модель удосконалення спеціальної фізичної підготовленості майбутніх офіцерів засобами службово-прикладних єдиноборств. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, Вип. 71, 2020р. 217-222.
12. Гіденко, Є. С. Сучасний підхід до навчання поліцейським діям в екстремальних умовах. *Правові новели* №3 2017р. 82-87с.
13. Балабко І. В., Е. С. Гіденко. Шляхи удосконалення рівня тактико-спеціальної підготовки кадрів сил безпеки і оборони України в умовах воєнного стану. *The 3 rd International scientific and practical conference—Modern research in world sciencell(June 12-14, 2022) SPC—Sci-conf. com. uall, Lviv, Ukraine. 2022. 1867 p.*
14. Покайчук, В. Я., В. Д. Поливанюк, and В. В. Біліченко. Поняття та загальні відомості особистої безпеки в підрозділах Національної поліції України. *Police activity in Ukraine and European countries: modern standards and unification options: Collective monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing 2021p. 320-329с.*